

Şüphe Ölümçül Olursa^(*)

Ronald DWORKIN^(**)

Çeviren: Altan Heper^(***)

Yasa ve sanat eserlerinin yorumunda sadece gerçeklik söz konusudur. Rölativizm bizi yanlışlığa sürükler.

Hangi yöntemler ve standartlar kendimizi yorumlamak, insani davranışı ve insan topluluklarını incelemek için doğru yöntemlerdir? Yüzyıllardır filozoflar bu soruyu tartışmaktadırlar. Ben de şimdi oldukça alışagelmışin dışında bir yaklaşım biçimiyle bu soruyu ele almak istiyorum.

Yorum fenomeniyle çok sayıda farklı dallardan tanıştık. Antropologlar, sosyologlar toplumu yorumlarlar, tarihçiler olayları ve dönemleri, psikoanalizistler rüyaları, avukatlar yasaları, eleştirmenler şiirleri, tiyatro eserlerini veya resimleri, papazlar ve hahamlar kutsal metinleri yorumlarlar. Temellendirmenin ve sonuç çıkartmanın bütün bu dallarda yorumda ortak olan bir türü var mıdır? Ve bu tür bir temellendirme fizikteki ve biyolojideki bilimsel düşünce tarzından ayrılmakta mıdır? Bu kadar farklı alanlarda yorumlar doğru veya yanlış olarak görülebilir

mi? Bu soruya cevap evet olsaydı, o zaman doğru bir yorumsal iddianın gerçekliği nerede olurdu?

Bundan sonra, yorumda, akli kullanımda bir özgül yöntemin sözkonusu olduğunu, bu yöntemin kendi standartlarına sahip olduğunu ve bu standartlarla ne zaman bir şeyin başarılı veya doğru olarak geçerli sayılabileceğini gösterme girişiminde bulunacağım. Çoğumuz yorumların gerçekliği konusunda kararsız bir durumdayız. Bir taraftan yorum yaptığımızda sadece bir yorumun akli veya akıl dışı, doğru veya doğru olmayan, gerçek veya yanlış olabileceğinden yola çıkmış gibi görünüyoruz. Bazen birisine, onun bizi veya Shakespeare'i veya rönesansı veya eşya satım hukukunu yanlış yorumladığı suçlamasında bulunuruz. Yorumu yapılan bu konulardan herbirinin anlamı konusunda gerçek bir sav ileri sürebileceğini veya yanlış bir sav ileri sunabileceğini şart koşmaktayız. Bir doğru yorumla ve bir diğer nedenle hayranlık duyduğumuz yorum arasında ayırım da yaparız. Bir Amerikan hukukçusu belki, Anayasamızın federal devletleri, fa-

kirlerin eğitimi için, zenginlerin eğitimi kadar para harcamayı yükümlü kılmasını arzu edebilir. Ama bu hukukçu, onu Anayasayı böyle yorumlamayacağı ikazını yaptığımızda bize hak verecektir.

İtiraf edelim ki, bazı bağlamlarda, bir yorumcunun gerçeği uhdesinde bulundurduğu izlenimi vermesi tuhaf görünmektedir. Hamlet'in yeni bir yorumuyla ortaya çıkan bir rejisörün veya bir oyuncunun sadece kendi okuyuşunun tek doğru ve bütün diğerlerinin yanlış olduğunu iddia etmesine gerek yoktur. Ama, hayatını Hamlet'in analizine vakfetmiş bir edebiyat bilim adamının, araştırmalarının sonucu olarak, araştırmasının bir çok girişimden biri olduğunu ve diğer girişimlerin de kendi girişimi kadar meşru olduğunu söylemesi de daha az tuhaf değildir. Bazı durumlarda böyle bir şüphecilik sadece garip olarak değil, aynı zamanda skandal olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yargıç düşünün ki, bir sanığı hapis cezasına, hatta ölüm cezasına çarptırsın, veya davalının özel hukuk davasında yüksek bir meblağda parayı ödemesine karar versin, ve daha sonra gerekçeli kararda tam tersi sonuçları doğuracak mahkeme kararlarına dayanak olabilecek diğer hukuki görüşlerin, kendi kararı kadar meşru olduğunu belirtsin.

Bir dönemin yorumu neyi gerçekleştirebilir?

Olayların çoğunda, en azından yorumların, gerçekliğe yöneldikleri temel anlayışı yorumun fenomolojisine aittir, yani yorumun bizzat kendisinin yorumcuları nasıl ortaya çıkarttığı yorumun fenomolojisidir. Ve yorumcular yorumsal kararlarının gerçekliğinde genel olarak ısrar etmeleri gerektiğinin

de, kendilerini hiç iyi hissetmezler. Birçok hukukçu, yukarıda anılan gerekçeli kararda olduğu gibi şok geçirecek formülasyonlarda kendilerini, hukuk felsefecilerinin her zaman bir hukuki kuralın veya örnek içtihadın en iyi yorumunun bulunduğu ve diğer bütün yorumların yanlış olduğu sonucuna varmak istemeleri halinden daha az kötü hissetmezler. Bu nedenle hukukçular böyle genel iddiaları önleyecek ifadeleri tercih ederler.

Böylece bir hukukçu muhtemelen, gerçi Anayasanın belli bir yorumunun kendisi açısından en iyi yorum olarak görüldüğünü, fakat tabiatıyla diğer hukukçuların bunu farklı gördüklerini ve bu yüzden sadece tek bir doğru yorum bulunduğu ve farklı fikirleri olanların bu nedenlerle haksız olduklarının iddia edilemeyeceğini bildiğini söyleyebilir.

Bu garip açıklamanın hiç bir anlamı yoktur: Yorumcu belirli bir yorumun en iyi yorum olduğu düşüncesindeyse, karşıt görüşler kendi görüşüne göre daha kötüdür ve yorumcu bazı görüşleri bunun dışında tutarsa kendi kendisiyle çelişkiye düşer. Bu tür kanaatlerin istenildiği kadar çok olması yorumun gerçeğe yönelik bir faaliyet olup olmadığı sorusunda çoğumuzun nasıl ikiye bölündüğünü göstermektedir.

Bu ikiye bölünmeyi açmaya çalışacağım. Tekrarlamak gerekirse, herhangi bir şeyin, bir şiirin, bir yasanın, bir dönemin bir yorumu neyi gerçekleştirebilir? Şüphesiz içgüdüsel akla yakınlık duygusunu yakalamak için, benim argümantasyonum bazılarında çok mekanik gelecektir. Çünkü bir şiirin ne söylemek istediği veya bir sonatın nasıl çalınması gerektiği doğrudan

(*) Ronald Dworkin'in Bielefeld bilim ödülü alınırken ödül törenindeki konuşmasının İngilizceden Michael Adrian tarafından yapılan kısaltılmış Almanca çevirisinden Türkçeye çeviri. Almanca çeviri haftalık "Die Zeit" gazetesinin 4 Ocak 2007 tarihli 2. numaralı sayısında yayınlanmıştır.

(**) Ronald Dworkin New York Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyesidir. Yaşayan en önemli hukuk felsefecileri arasında sayılmaktadır.

(***) Dr. Avukat Stuttgart-Istanbul

doğruya bilinir. Anlayışımızı gerçek yapan şey konusunda her kim zihni kurcalama zorunluluğu duyumsuyorsa, bu kişi içgüdüsel yorumsal yaşamımızı tahrip ediyor görünmektedir. Buna rağmen bir yorumun içgüdüsel karakterine bir halel gelmeksizin doğru olduğu yolundaki yaygın izlenimin haklılığını göstereceğim.

Bir yorumun neyi gerçek kılabilceği sorusunun en yaygın cevabı psişik haller teorisinde bulunur. Bu teori yorumsal iddiaların zihinsel durumlarına ilişkin olgusal veya kontra fiili olgular üzerinden gerçek kılındığını söylemektedir. (Yorumsal iddialar böylece gerçek olmaktadır.) Macbeth, Lady Macbeth ile evlenmeden daha önce Lady Macbeth evli miydi sorusu Shakespeare'in Lady Macbeth rolüyle neyi amaçladığına bağlıdır; bir anayasanın etnik kotaları yasaklayıp yasaklamadığı, anayasa koyucuların etnik azınlıkları düşünmüş olsalardı, bu tür kotaları yasaklamayı isteyip istememiş olmalarına bağlıdır. Hatta bir diyalogda yorumun özgül olayı için psişik haller teorisinin doğru olduğu görünmektedir: Konuştuğum kişi, konuşmam sırasında benim niyetlerimi keşfetmeye çalışır. Bu kişi onun tarafından nasıl anlaşılmayı amaçladığımı bulmaya çalışır. Kuşkusuz bu teori tarihsel yorum amaçları için yetersizdir. Amerikan devriminde gerçekten söz konusu olan özgürlük değil, ticari sorunlar olsaydı, bu olgu herhangi birinin amaçlarında böyle bir olgu olarak görülmezdi. Yasa yorumlarında da psişik durumlar teorisi yetersizdir. Parlamenteler elbette ki zihinsel hallere sahiptir, fakat parlamentoların böyle zihinsel halleri olmaz.

Edebi yorumlarda da psişik haller teorisi çok tutulur. Bilginler Milton'un veya Shakespeare'nin veya Philip Roth'un ne demek istediği konusunda zevkle spekülasyonlar yapmaktadırlar. Burada da bu teori tartışmalıdır. Birçok edebiyat bilimcisi bu teoriyi, Paul Ricoeurs'un yerinde bir tanımıyla bir metnin yazarı sadece ilk yorumcusudur düşüncesiyle reddederler. Psişik durumlar teorisi yorumun yeknesak teorisi olarak buna göre sonuç itibarıyla doğru olamaz. Bir yorumu gerçek yapan şeyin, daha derinlemesine nedenlerle bir açıklaması olmalıdır. Bu daha derinlemesine açıklama, psişik durumlar teorisinin bazı durumlarda aydınlatıcı olurken, bazı durumlarda neden başarısız olduğunu izah etmektedir.

Metinlerin yorumu her zaman normatif bir iştir.

Bu daha kapsamlı analizi önce üstü örtülü formüle edeceğim ve daha sonra akıl almaz, muammalı, esrarlı izlenimi gidermeye çalışacağım. Bir şeyin ve olayın yorumu, bir dala özgü yorumda bu yorumla bir dalın anlamına ve amacına en uygun anlayışına ulaşılması halinde gerçekleşir. Bu yorumun ikili normatif teorisidir. Bunu takiben yorum yapma prensipte her zaman normatif bir iş olarak kalır.

Şimdi açıklama geliyor. Şu ana kadar ki bütün yorumun farklı dallarını kolektif olarak bir çeşit ortak tatbikat olarak uygulamaktayız. Siz ve ben Hamlet'in siyasi bir oyun mu, Amerikan anayasasının etnik kotaları yasaklayıp yasaklamadığı, Amerikan veya hut Fransız devriminin veya Mona Lisa'nın gerçek anlamı konusunda belki kafa yoruyoruz, tartışıyoruz. Ve hepimiz böylesi tartışmaların bir anlam ifade et-

tiğinden yola çıkmaktayız. Bu tartışmaları sanki gerçekte anlamsızmış gibi yapmıyoruz. Bu nedenle hukukçular örneğin benzer olaylara benzer şekilde işlem yaparak, hukuk devleti olmayı geliştirmenin, içtihatların ve yasaların yorumunun anlamı ve amacı olduğundan hareket ederler. Buna karşılık hukukçular arasında hukuk güvenliğini kuvvetlendirmek amacıyla ve böylece prensiplere sadakat ile devletin meşruyetini korumak amacıyla daha temelli bir hedefe bağlanmak için dar anlamda benzer olayları benzer şekilde işleme tabi tutma tartışmalıdır.

Kısa bir süre önce bir grup Alman avukat Karlsruhe'de görevli Federal Başsavcıya eski ABD Savunma Bakanı Rumsfeld hakkında insan hakları ihlallerinden, atfedilen suçlar Almanya'da işlenmemesine rağmen, dava açma çağrısı yaptılar. Alman mahkemelerinin yetkilerini böyle bir genişlemeye tabi tutmaları, diğer faktörler yanında benzer olayları benzer şekilde ele alma temel ilkesinin en iyi şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Diğer ülkelerde insan haklarının ihlalini mahkemeler aracılığıyla kovuşturmak hukuk güvenliğini azaltırdı ama devletler topluluğunun bütünlüğünü bu hakların korunmasında güçlendirirdi.

Edebiyat bilimcileri yorumların amacının edebiyatın değerinin gelişmesinde yatması gerektiği konusunda mutabıkdırlar. Edebiyat bilimcileri ama edebiyatın değeri konusunda tartışmaktadırlar ve sonuç olarak bir sanat eserinin hangi okumalarının sanat eserinin edebi değerine hizmet edeceği konusunda fikir birliği içinde değillerdir. Bazıları için sanatın en yüksek hedefi insani dehayı ifade etmek, bazıları için diğer insanlara ahlaki olarak öğre-

tici olmasıdır. Bazı eleştirmenler için William Butler Yeats'in Solomon ve Sheba adlı muammalı şiiri balayı seyahatinde yazmasının koşulları çok önemlidir. Diğerleri ise bu duruma, şiirin estetik başarısına ulaşmasında hiç bir önem vermezler.

Burada önerilen yorum teorisi iki açıdan normatif ve böylece iki açıdan tartışmalıdır: Bir yorumcu ilk olarak bir dalın anlam ve amacının doğru anlayışını hedefler ve ikinci olarak yorum konusunun yorum amacını en iyi şekilde yerine getirecek anlayışını hedefler. Her ikisinde de buna karşı koymalar, mukavemetler olabilir. Tahminen her bir dalın anlam ve amacının soyut karakterleştirilmesi üzerinde bir oydaşlık hüküm sürmektedir. Böylece dallar gruplara ayrılabilir. Böylece kolektif bir yorum, bir değerden bir şey ortaya çıkartan eser sahibi ile bu değeri geliştiren o şeyin yorumcusu arasında bir ortaklaşa hareketi şart koşar. Bu gruba literatür ve diğer sanatsal yorum biçimleri ve hukuksal yorumlama girer.

Kaba pragmatistler bilimi yorumu indergemektedir.

Sosyoloji ve tarihi bilimler gibi dallarda yorum farklı bir durumdadır. Bu tür yorumun kendisine yöneldiği kitle için bir değer olduğu görünmektedir. Ama tutucu ve marksist tarihçiler bu değer nerede bulunduğu konusunda oldukça farklı görüştedirler. Kavramsal yorum burada tekrar farklılık gösterir. Felsefenin de girdiği bu grupta eser sahipleri ile yorumcular arasında fark yoktur. Hepimiz eşitlik, demokrasi gibi ahlaki ve politik kavramları, bu kavramları kullanmak suretiyle yaratıyoruz ve hepimiz bu kavramları kullanma aracılığıyla yorumluyoruz.

Bu yorumun normatif teorisi gerçeklik sorununda yukarıda betimlenen ikiye bölünmüşlüğü açıklamaktadır. Bu ikiye bölünmüşlük ahlakta ve diğer değer alanlarında gerçeklik nedeniyle duyumladığımız aynı ikiye bölünmüşlüktür. Bir yorumsal dalın değerine şüphecî yaklaşırsa, böyle bir değer gerçekliği konusunda da şüphecî olunur. Bizim içimizden kimse ciddi olarak prensipte değer şüphecîsi olamaz ve çoğunlukla tek tek değerlerle ilgili, belirttiğimiz değerlerle ilgili şüphe gerçekten ciddi olamaz. Bu normatif teori yorumu, psikik durumlara başvuran yorum teorisinin neden sevildiğini ve sınırlarını da gösterir. Bu teori edebi yorumlarda tartışmalıdır; çünkü estetik teorisinin kendisinde bir sanat eserinin değerinin hangi ölçüde bir özel yaratıcı varlıkta ifadesini bulduğu tartışmalıdır. Sonuç olarak bir sanatçıya, yarattığı eserinin nasıl anlaşılacağı sorunsalında hangi ölçüde yetki tanınacağı konusunda bir birlik yoktur.

Genel olarak yorum temasına bir kez daha göz atalım. Yorumun kural olarak doğa bilimleri araştırmalarından farklılığı olup olmadığını sordum. Yorumun amaçlarına değindim, fakat bilimin tabii kendi amaçları vardır. Bu amaçların bazıları, mesela hastalıkları tedavi etme gibi pratik niteliklidir, ama

buna karşılık bilginin cazibesi gibi çoğu amaçlar teorik niteliklidir. Ancak bilimde, her nerede olursa olsun, araştırmanın amaçları, ifadelerin doğruluğu ve gerçekliği konusunda hiç bir ciddi testte rol oynamazlar. Belki uzayın gizlilikleri bizi büyülediği için yıldızları inceliyoruz. Fakat bu bizi hayran bırakan ilk patlama teorisi için geçerli değildir. Bilimde gerçeklik ve amacın ayrıldığını söyleyebiliriz.

Buna karşılık yorum amaçlar imparatorluğunda gerçekleşir. Bir şiirin belirli bir okunuşunun veya bir yasanın belirli bir okunuşunun yorum olarak başarılı olup olmadığı, şiirin veya yasanın okunması konusunda kafa yormak için, doğru nedenin ne olduğuna bağlıdır. Bu tayin edici ve derin bir farklılıktır. Söz konusu gerçeklik sorunları ise, kural olarak normatif değildir. Diğer taraftan yorum tamamıyla normatifdir. Burada köktenci bir dualizm söz konusu olmaktadır. Bu nedenle iki hatayı mutlaka önlemeliyiz: Kaba pragmatizm bilimi yoruma indirgeme ümidini beslemektedir. Kaba bir biçimde bilime inançlılık, yorumu bilime indirgemeyi umut etmektedir. Hümanizm her ikisini, bilimi ve yorumu, neyse öyle olarak kabullenme ve farkı tanımada yatmaktadır.

Dernek Özgürlüğü ve Sivil Toplumda “Uygunluk” Kriteri^(*)

Nezahat DEMİRAY^(**)

I. Giriş

Dernek özgürlüğü, liberal demokrasilerde temel haklardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bireyin kendini gerçekleştirmesinde bir öz-mükemmelleştirme aracı olarak görülen bu hak, demokrasinin işleyişi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu nedene söz konusu özgürlüğün demokrasi ve sivil toplum ile ilişkisinde “uygunluk” kriteri ile değerlendirilen kullanımı, kaçınılmaz olarak sınırlamalarla karşılaşacaktır. Ancak çoğulcu demokrasilerde yeri bulunmadığı savunulan “uygunluk” anlayışı, aslında imkansız olarak görülmektedir. Bu bağlantıyla, Rawls’un araçsal rasyonelliğinin, çoğulculuğu ihmal ettiği ve demokrasilerde var olan gerilimleri görmediği savunulmaktadır. Demokrasilerdeki gerilimi giderebilmek için korunması gereken çoğulculuk, gerektiğinde “uygunluk” anlayışının korunması için dernek özgürlüğüne yönelik sınırlamalardan olumsuz etkileneneğinden, başka çözümler geliştirilmesi gerekeceği görülmektedir. Çünkü sınırlamalar bazen kaçınılmaz olabilir. Bu durumda çoğulculuğun ahlaki kullanımı ve ahlaki haklar açısın-

dan yapılabilecek değerlendirmeler faydalı olabilir.

II. Dernek Özgürlüğünün Önemi, Bireyin Özerkliği ve Kendini Gerçekleştirmesindeki Rolü

Neo-Tocquevilleci sivil toplum kavramının yükselişi ile gönüllü örgütlere daha çok daha önem veren bir bakış gelişti. *Sosyal kapital* hakettiği dikkati üzerine çekmeyi başardı. Bu durumda, önceden daha çok işçi sendikaları bağlamında ele alınan dernek özgürlüğü hakkındaki kuramsal çalışmalar, siyaset ve ahlak felsefesinde daha çok yer bulmaya başladı.

Dernek özgürlüğü onu ilk defa uluslararası anlamda yaptırımla desteklenmiş bir koruma getiren AİHS tarafından bile ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiştir ve derneğin tanımı yapılmamıştır.⁽¹⁾ Ancak AİHM ve diğer AİHS organları önlerine gelen başvurular neticesinde alınan kararlarla bu kavramın ve özgürlüğün içeriğini belirlemeye çalışmaktadırlar. Her olay kendine özgü koşulları içinde değerlendirilmekte ve gelişmeleri göz önünde bulundurularak dinamik bir yorumla kav-

(*) 1-6 Ağustos 2007 tarihinde Krakow, Polonya’da yapılan 23. IVR - Hukuk Felsefesi ve Sosyal Felsefe Dünya Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş ve geliştirilmiş hali (<http://www.law.uj.edu.pl/ivr2007>)

(**) Dr., Avukat, Ankara Barosu

(1) Lewis-Anthony, Sian (1993), “Case Law of Article 11 of the European Convention on Human Rights”, *Freedom of Association: Seminar organised by Council of Europe, Reykjavik (Iceland) içinde*, ss. 31-48., s.38